

'COMPLIMENTEN maken me verlegen'

tekst: Marion Florusse/foto's: Sebastiaan Westenweel

De producties die hij regisseert zinderen, schokken en ontroeren. Ivo van Hove, directeur en regisseur van Toneelgroep Amsterdam, is een van Nederlands meest spraakmakende en vernieuwende theatermakers. Met alles wat hij voor het voetlicht brengt, gunt hij ons ook een blik op zijn eigen verlangens en angsten. Ook in zijn eerste komedie, *De Kruistochten*, leren we iets over zijn leven: een zoektocht naar het paradijs.

'Wat ik maak, heeft geen eeuwigheidswaarde. Zelfs op video zegt een voorstelling niet wat het werkelijk was. Met die relativiteit van mijn werk, heb ik leren leven.'

Deze uitspraak tekent de bescheidenheid van theatermaker Ivo van Hove. Hij werkt vanuit pure hartstocht; machtswellust is niet waar het bij hem om draait. Van Hove is een van de meest vooraanstaande theatermakers van Nederland, met talloze grote producties op zijn naam. Toch is hij pas 46. Die gedachte dringt zich meermalen aan me op als ik praat met de voormalige directeur van het Holland Festival die sinds 2001 directeur en regisseur is van Toneelgroep Amsterdam. Hij leidde ook jarenlang het gerenommeerde Zuidelijk Toneel en bracht in vergetelheid geraakte schrijvers (en acteurs) terug op de planken. Hij encenseerde Julien Green, Tennessee Williams en onspeelbaar geachte producties als *Rijkemanshuis*. Maar hij regisseerde ook de musical *Rent* bij Joop van den Ende ('Ik denk niet sektarisch'). Van Hove doet naast zijn werk bij Amsterdam gastregies in New York – waar hij zelfs wordt gevraagd om O'Neill (de Amerikaanse Shakespeare) te regisseren – en Stuttgart. Bij de Nederlandse Opera tekende hij vorig jaar voor *De zaak Macropoulos* en komend seizoen gaat hij de complete *Ring der Nibelungen* van Wagner regisseren.

Veeleisend Bij Toneelgroep Amsterdam bracht hij onder meer stukken als *The Massacre at Paris*, *Con Amore*, *Drie Zusters*, *Othello* en Alan

Ayckbourns *De Kruistochten*. In handen van Van Hove krijgen de woorden van schrijvers als Shakespeare en Ibsen de klank van de mensen die nu leven. Ze geven de wanhoop en hartstochten weer die staan voor het leven van vandaag. Het is een van de grote krachten van Van Hove die er tevens altijd op uit is iets

van zichzelf in die woorden te laten doorklinken, zonder de oorspronkelijke tekst geweld aan te doen. 'Vermomd in allerlei personages, laat ik iets zien van mezelf.'

Sinds de komst van Van Hove is er veel veranderd bij Toneelgroep Amsterdam. Niet alleen is het gezelschap versterkt met een aantal jonge acteurs, onder wie Halina Reijn, Fedja van Huêt en Jacob Derwig, de groep trekt een groter en meer gemengd publiek, jaarlijks tussen de zeventig- en tachtigduizend toeschouwers. Van Hove werkt ook met meer binnen- en buitenlandse regisseurs, choreografen en videokunstenaars. Van Hove's komst leidde ook tot het vertrek van een aantal oudgedienden onder wie actrice Lineke Rijxman. Hans Kesting diende tegelijk met haar zijn ontslag in, maar trok dat later weer in. Ook Pierre Bokma had problemen met de nieuwe leider van Amsterdam; hij besloot het honk wél te verlaten. Vaststaat dat Toneelgroep Amsterdam onder Van Hove's hoede geen bolwerk meer is. Van Hove: 'Een ensemble mag hecht zijn, maar nooit gesloten. In de eenentwintigste eeuw moet je de durf hebben naar buiten te kijken. Gelukkig komen de mensen die hier werken niet om zich te begraven.' Hij noemt zich een echte acteursregisseur, die uit zijn acteurs en actrices het beste wil halen. Hij lacht als ik vraag of het makkelijk is om met hem te werken. 'Het schijnt dat ik heel veeleisend ben. Ik werkte eens met een actrice in New York die in een interview over mij zei: "Ivo vraagt je: Maak eens een salto. Als je dat vervolgens doet, zegt hij: Prachtig, kun je ook een dubbele salto maken? En als je dát doet, vraagt hij doodleuk: Zit er misschien ook een driedubbele salto in?" Dat is mijn manier van werken; ik heb grenzen, maar daar morrel ik graag aan. Vooral op fysiek gebied. Op emotioneel vlak stel ik de limiet strakker. Zodra ik het gevoel heb dat ik bij een acteur iets raak dat heel diep zit, een kwetsuur, dan stop ik meteen. Verder is tijdens mijn repetities alles gepermitteerd. Je moet gedurende dat proces fouten mogen maken, belachelijk kunnen zijn. Als je dat als regisseur ook durft, dan durven de acteurs het ook. Wat ik eis van hen is volledig vertrouwen en dat mogen zij ook eisen van mij.'

'Totaal één worden met iemand is onmogelijk,

De kleinste relatie ter wereld Momenteel beleeft *De Knistochten* een reprise. Het vijf uur durende theaterstuk dat vorig jaar werd overladen met juichende recensies, is de eerste komedie die Van Hove regisseerde. 'Een verademing', maar ook 'een zware klus' noemt Van Hove het regisseren van *De Knistochten*.

'We hebben nog nooit zo veel gelachen tijdens repetities, maar ook nog nooit zo veel geruzied. In veel van de scènes staan de zes acteurs tegelijkertijd van alles te doen. Ze zeggen korte zinnen, verrichten allerlei handelingen. Dat

moet strak worden geregisseerd, want het moet steeds duidelijk zijn om welke grap het gaat en vooral ook wiens grap het is, zodat niet iedereen een beetje gaat staan scoren. Het is tot in het kleinste detail gedirigeerd, als een muziekstuk, maar uiteindelijk ziet de voorstelling eruit als free jazz; volledig geïmproviseerd.

Van Hove heeft uit *De Kruistochten* ook het vleugje tragiek weten te halen waar in de stukken van Ayckbourn gewoonlijk overheen wordt gespeeld.

'De personages zijn niet alleen maar hilarisch, ze zijn ook kwetsbaar. Ze maken ruzie met elkaar over de meest triviale dingen, maar het gaat daarnaast over de verlangens die ze niet durven uiten en over het feit dat ze toch niet buiten elkaar kunnen.'

Volgende maand gaat bij Amsterdam het door Van Hove geregisseerde *Scènes uit een huwelijk*, naar het scenario van Ingmar Bergman, in première. Het is na *De Kruistochten* de tweede in een viertal producties waarin Van Hove zich richt op wat hij noemt 'de kleinste relatie ter wereld'.

'In een tijd waarin de wereld in brand staat, vind ik dat theater niet in de eerste plaats de pretentie moet hebben om daarover te vertellen. Wij kunnen dan misschien beter kijken naar hoe oorlogen en conflicten heel dicht bij ons ontstaan. Dat geeft ook een wereldbeeld, maar op intiemere wijze. *De Kruistochten* laat de groezelige kant van het huwelijk zien en de humoristische. Vervolgens toont *Scènes uit een huwelijk* hoe men kan aanvaarden dat liefde een gebrekkig iets is en niet per se die grote romantische droom.'

Scènes uit een huwelijk gaat over een echtpaar dat schijnbaar een ideaal huwelijk heeft. In feite bedriegen ze elkaar al lange tijd. Hun scheiding is heel onverkwikkelijk met veel ruzies en zelfs fysiek geweld. Maar als ze elkaar een jaar later ontmoeten, staan ze dichterbij elkaar dan ooit en kunnen ze elkaar letterlijk en figuurlijk voor het eerst echt aanraken. 'Hoopgevend,' noemt Van Hove de boodschap van het stuk. Daarna staat *Het temmen van de feeks* van Shakespeare op het programma. Van Hove: 'Daarin lijkt het te gaan om twee mensen die juist totaal niet bij elkaar passen. Een vrouw die zich gedraagt als een beest en een man die haar in feite mishandelt. Ik probeer te laten zien dat zij juist ideaal voor elkaar zijn. Het slotstuk in de cyclus is een spektakelstuk dat speciaal voor Toneelgroep Amsterdam is geschreven door de Amerikaanse auteur Charles Mee: *A Perfect Wedding*. We eindigen dus met een groot feest. Dat is de utopische droom, *Scènes uit een huwelijk* is, volgens mij, de waarheid.'

Leven als Romeo en Julia Het is duidelijk dat Van Hove theater niet als politiek middel ziet, maar hij dicht het wel degelijk een belangrijke maatschappelijke functie toe.

'De kunsten zijn er om mensen de irrationele kanten van het bestaan te laten beleven. Toneel gaat over het verloren paradijs, heb ik eens gezegd. Daarmee doelde ik op de hunkering naar de onschuld die we daar zijn verloren. In die zin heeft theater een zuiverende werking, zoals dromen dat ook hebben. Je gaat naar het theater om die dingen te beleven waarnaar je verlangt of waarvoor je angst hebt. We kunnen er natuurlijk niet aan ontkomen dat we allemaal barbaren zijn en dat de mens duistere gedachten heeft, maar ik geloof dat de kunsten de mens helpen het kwaad en de angst ervoor uit te zweten.'

Van Hove noemt zijn stukken 'kleine autobiografieën', waarin hij een heel persoonlijk verhaal vertelt. Wat is zijn relaas over de kleinste relatie ter wereld?

'In mijn visie is een liefdesrelatie een hunkering om totaal één te worden met een ander. Dat houdt ook iets verschrikkelijks in: één worden met iemand is onmogelijk, tenzij je de ander vernietigt. En met vernietigen bedoel ik dan dat de ander zich moet aanpassen aan jouw wil en verlangens. Dat is eigenlijk het grote dilemma waar al mijn toneelstukken over gaan. Maar je kunt in een relatie heel goed

komen tot een modus vivendi.

Dat zie ik als iets heel positiefs en niet als een compromis. Het gaat

om léren gelukkig zijn met wat je hebt. Anders zou je moeten leven als Romeo en Julia. Alleen de romantiek en de belofte beleven

en dan sterven. Geluk is voor mij relatief. Ik geloof dat je in een relatie noch in het leven in zijn algemeenheid het grote geluk moet najagen. Dat leidt alleen maar tot ontgoocheling en vervolgens frustratie.' Zelf is hij al 26 jaar samen met zijn vaste vormgever Jan Versweyveld. In het begin van hun relatie was het samenwerken van levensbelang, zoals hij het zelf noemt. Tegenwoordig is het voornamelijk prettig en voedend om samen te werken. 'Het is een deel van ons leven geworden en na al die jaren werkt het nog steeds. We prikkelen elkaar met ideeën over theater, al kunnen we gelukkig goed afstand nemen van ons werk en het thuis over heel andere dingen hebben. Maar het is wel heel fijn om tegen elkaar te kunnen zeggen dat iets niet klopt of dat iets juist heel erg goed is.' Al is hij in dat laatste niet zo heel bedreven, naar eigen zeggen.

'Ik kan moeilijk complimenten geven, maar ze ook moeilijk accepteren. Het maakt me verlegen en dat wordt dan wel eens uitgelegd als arrogantie, terwijl een compliment krijgen voor een stuk dat je hebt geregisseerd, natuurlijk fantastisch is. Het is een zwakte van me. Ik zou ook best wat meer schouderklopjes mogen geven. Ik zie wel dat mijn acteurs bijvoorbeeld fantastisch staan te spelen, maar het ook zeggen, is iets anders. Ik doe mijn best om op dat vlak bij te leren, maar ik vrees dat het nog niet veel beter gaat, ondanks het ouder worden.'

Voelt hij zich met zijn 46 jaar werkelijk oud?

Van Hove: 'Ach, na je veertigste krijg je nu eenmaal dat stempel. Maar ik voel me niet echt oud, nee. Op het vlak van nieuwsgierigheid ben ik jonger dan menigeen van twintig. Mijn hartstocht is er met de jaren ook niet minder op geworden. Misschien komt het wel omdat ik heel jong volwassen ben geworden.'

Ivo van Hove werd in 1958 als Ivo Ferdinand Coleta geboren in het Belgische plaatsje Heijst op den Berg, als zoon van een apotheker. Van zijn twaalfde tot zijn achttiende zat hij op een streng katholiek jongensinternaat, waar hij naast tucht en orde leerde over jongensvriendschappen, homoseksualiteit, romantiek, kunst en een leven vol beloften. Van Hove maakte er kennis met schrijvers als Genet en besloot er regisseur te worden. Zijn jeugdijaren daar, hebben hem gevormd tot de theatervernieuwer die hij nu is.

Van Hove: 'Zo'n internaat is een heel eigen wereld. Ik heb er geleerd met vernederingen om te gaan, ik heb er geleerd te studeren en mijn eerste passies beleefd. Ik heb er mooie dingen meegemaakt, maar ook verschrikkelijke. De eerste drie maanden heb ik alleen maar gehuild, uit pure heimwee. Volledig ontheemd, voelde ik me daar. Maar uiteindelijk was ik er zó thuis, dat ik er zelfs op vrije dagen niet weg wilde. Op dat internaat ben ik vroeg volwassen geworden, omdat je er een heel leven doormaakt. Je schudt dat nooit meer van je af.'

De Kruistochten met onder anderen Johanna ter Steege, Karina Smulders, Roeland Fernhout en Hans Kesting, is nog tot en met 18 februari te zien. Tussen de bedrijven door kan in de theaters worden gegeten. Voor informatie: de Uitlijn, tel. 0900-01910.
Scènes uit een huwelijk gaat op 1 februari in première.